

Kring Mars & Mercurius Gent O-VI vzw

Het einde van de Koningskwestie

Kleef die op de kledij werd gedragen door de Koningsgezinden tijdens de Koningscrisis in 1950

- diameter 6 cm -

(met dank aan Theo (Piet) Van Damme)

Op 16 juli 1951 tekende Koning Leopold III de troonsafstand en een dag later volgde zijn oudste zoon Boudewijn hem op als Koning der Belgen.

Hiermee sloot België de Koningskwestie af, een politieke afrekening die was begonnen tijdens de inval in ons land in mei 1940.

Al van voor WOII leefde de Koning op gespannen voet met zijn regeringen. Hij verweet de ministers dat ze elkaar in hoog tempo opvolgden en dat ze zich veel te veel lieten beïnvloeden door de partijen en vakbonden. Volgens de Koning dienden de ministers meer materiele belangen (waaronder eigenbelangen) dan het algemeen belang. Hij zag het als zijn plicht daartegen in te gaan.

De conferentie van Wijnendale op 25 mei 1940 - De breuk tussen de Koning en zijn ministers

We bevinden ons op het einde van de 18-daagse veldtocht 1940.

Koning Leopold III beseft dat 3.000.000 mensen, waaronder het Belgisch leger, de bevolking en tienduizenden vluchtelingen ingesloten zitten in een steeds kleiner wordend gebied in West-Vlaanderen rond de Westhoek.

De dag van een Belgische capitulatie wordt met de dag reëler. Een cruciale vraag dringt zich voor de Koning op.

Meegaan met zijn ministers naar het buitenland en zo zijn volk in de steek laten of tot het bittere einde bij zijn troepen blijven en zeker in krijgsgevangenschap moeten gaan.

Op dat ogenblik is de regering Pierlot aan de macht.

De regering bestaat uit 5 katholieke ministers, 5 liberale en 4 socialisten. Er waren nog drie liberalen toegevoegd als technici waaronder luitenant-generaal Denis, minister van Landsverdediging.

De man die de meest belangrijke rol zal spelen tegen de Koning is Paul Henri Spaak, de minister van Buitenlandse Zaken en Handel.

Op 14 mei, de dag na de Duitse doorbraak bij Sedan, had Hubert Pierlot er bij de Koning op aangedrongen om zijn troepen in zuidwestelijke richting te laten achteruitgaan om naar Frankrijk te gaan en zich daar aan te sluiten bij de geallieerden. Dus België en zijn bevolking in de steek laten.

De Koning weigerde. Hij was ervan overtuigd dat het zijn taak was het Belgisch grondgebied te verdedigen.

Vanaf 16 mei wordt het conflict erger tussen de Koning en zijn ministers, waar de twee standpunten meer en meer uitgesproken worden.

Eenzijds wenst de regering dat de Koning als staatshoofd de vluchtende regering volgt.

De regering wenste aan de internationale verplichtingen te voldoen waarbij zij na de Belgische capitulatie wenste verder te strijden aan de zijde van de UK en Frankrijk.

Anderzijds de Koning die als opperbevelhebber van het leger zijn troepen niet in de steek wilde laten. Volgens hem had België geen verplichtingen tegenover de geallieerden.

Tijdens de volgende dagen was er verschillende malen overleg maar de standpunten bleven ongewijzigd.

Op 18 mei vertrok het merendeel van de regering al naar Frankrijk.

Vier ministers bleven nog in België : Hubert Pierlot, Paul Henri Spaak, Generaal Denis en Herman Vanderpoorten; maar kregen het elke dag warmer onder de voeten.

Een laatste maal ontmoeten de 4 ministers de Koning op 25 mei in het kasteel van Wijnendale (Torhout) waar de Koningskwestie een aanvang zal nemen.

De Koning is ervan overtuigd dat Frankrijk ook zal vallen en dat de UK zich enkel nog zal kunnen verdedigen op zijn eigen grondgebied en op zee.

De ministers denken aan een scenario WO1 waar Frankrijk zal blijven weerstand bieden.

Vandaar de beslissing om de regering, parlementairen en een deel van de administratie naar Frankrijk over te brengen. Ze wisten dan nog niet dat ze de volgende vier jaar in ballingschap in Londen zouden verblijven.

Op vraag van de ministers verklaart de Koning dat hij zijn volk zal blijven beschermen en hoopt op één of andere manier te kunnen regeren. Als Spaak hem vraagt of de Koning dan een nieuwe regering zal vormen zonder rekening te houden met de regering op de vlucht antwoordt hij positief.

Pierlot beklemtoont dat de regering in ballingschap zich als de grondwettelijke macht zal blijven beschouwen en zich dan zal afkeren van de Koning.

De breuk is definitief

De ministers verlaten het kasteel en begeven zich zo snel mogelijk naar Frankrijk om zich bij de rest van de regering te voegen. De regering laat aldus de Belgische bevolking aan zijn lot over.

In de namiddag van 27 mei meldt het Belgische leger aan de geallieerden dat het tot het uiterste is gegaan maar dat het de weerstand zal moeten opgeven.

Leopold III, die zijn hoofdkwartier dan in Brugge heeft, zag de hopeloze situatie van zijn leger in.

Er was bijna geen munitie meer. De Belgische troepen werden omsingeld. De soldaten waren volkomen uitgeput. Er is nog nauwelijks mondvoorraad of drinkbaar water beschikbaar.

Leopold III besliste dan ook die dag om Generaal Desrousseaux als onderhandelaar naar de Duitse linies te sturen. Hij werd ontvangen door Generaal von Reichenau, die hem meldde dat Hitler de totale onvoorwaardelijke overgave eiste.

Op aanraden van de socialistische politicus Hendrik De Man aanvaardde de Koning de capitulatie om 23.00u. Er wordt overeengekomen dat het staakt het vuren zou ingaan op 28 mei 1940 om 4u 's ochtends.

De Koning wordt formeel krijgsgevangen genomen en verblijft met zijn kinderen en hofhouding in het kasteel van Laken. De koning blijft contacten houden met enkele politici in België waaronder de autoritaire en omstreden socialist Hendrik De Man.

Op 7 juni 1944, daags na de invasie van Normandië, wordt de Koning naar Duitsland en vervolgens naar Oostenrijk gedeporteerd.

Tijdens de bezetting zal de Koning geen pogingen ondernemen om een nieuwe regering te vormen die onvermijdelijk, zoals in Frankrijk, zou gecollaboreerd hebben. Hij liet de regering in Londen alle ruimte, maar hij zocht geen contact met haar.

De mening van de Belgische bevolking over de capitulatie

De burgerbevolking was tevreden met de beslissing van de Koning om zich over te geven en alzo het leven van duizenden burgers en militairen te hebben gered. Zijn aanzien steeg enorm.

De burgers moesten niets hebben van de regering die hen in alle opzichten in de steek had gelaten.

Ze hadden geen respect meer voor de bende opportunisten die met de staart tussen de benen en uit eigen belang eerst naar Frankrijk en dan naar Londen vluchtten om daar zagezegd de strijd verder te zetten.

De Koning beschermt zijn volk

Het mes in 's Konings rug

Op het ogenblik van de capitulatie bevinden de 4 ministers zich in Parijs.

De Franse premier Reynaud ziet zijn kans schoon en geeft een radiotoespraak op 28 mei om 08.30u.

In felle bewoordingen beweert hij dat de Koning zich heeft overgegeven zonder zijn bondgenoten te hebben gewaarschuwd (wat totaal onjuist is) en dat hij in feite verantwoordelijk was voor het instorten van het noordelijk front.

Reynaud wilde duidelijk de schuld voor een komende Franse nederlaag op de Belgen afwimpelen en zo de onkunde van het Franse leger en de Franse bevelvoering verdoezelen.

Door zijn toespraak ontstond een vijandigheid jegens de vele Belgische vluchtelingen in Frankrijk. Diezelfde dag liet hij Pierlot ook een radiotoespraak houden waarvan hij de tekst had gemanipuleerd.

Om 16.00u. bevestigde Pierlot de laster door te verklaren dat de Koning ondanks de adviezen van de regering was overgegaan tot onderhandeling met de vijand en aldus niet meer kon regeren. (Leopold heeft nooit onderhandeld met de Duitsers en in tegenstelling tot de Fransen heeft hij nooit een wapenstilstand ondertekend).

Pierlot en Spaak hadden vooraf de tekst kunnen inkijken maar reageerden niet op de aantijgingen die hen in de mond werden gelegd.

De regering vertrekt naar Limoges.

Daar organiseerden de ministers op 31 mei een bijeenkomst met de overblijvende leden van het parlement (186 volksvertegenwoordigers en senatoren van de in totaal 369) om hen te overtuigen van hun legitimiteit.

Het waren zij, de goeden, die vastberaden, moedig en rechtschapen de juiste weg hadden ingeslagen.

Het parlement stemde in met een besluit dat de Koning in de onmogelijkheid was om te regeren.

Ondertussen was minister Jaspar al in London sinds 21 juni waar hij op verschillende diplomatieke fronten steun zocht voor een Belgische regering in ballingschap in Londen.

Hij voorzag reeds de overgave van de Belgische regering aan de Duitsers en wilde een alternatief. Op 5 juli vormde hij met Camille Huysmans een regering van de "London Rebels". De Britten waren erg terughoudend tegenover deze alternatieve regering.

Na de Franse capitulatie van 22 juni raakten een aantal ministers overtuigd van het gelijk van de Koning.

Op 26 juni schreef de regering hem vanuit Frankrijk een brief waarin zij haar ontslag voorstelde zodra de vorst dat wenselijk achtte om een nieuwe regering te vormen. In de brief had eerste minister Pierlot het over twee dringende zaken die dienden te worden behandeld. Eén ervan was met de Duitsers de voorwaarden te bespreken van een wapenstilstand of een overeenkomst betreffende België. De Koning heeft de brief nooit beantwoord.

De Belgische regering bevond zich vanaf 10 juli onder het gezag van het Vichy regime onder leiding van Generaal Pétain.

In een brief van 16 september aan de regering in Bordeaux eist Pétain de ontbinding van de puur theoretische Belgische regering.

De regering heft zichzelf op. Sommigen blijven in Frankrijk, anderen verkiezen het buitenland waaronder Pierlot en Spaak.

Op 22 oktober bereiken zij Londen via Spanje en Portugal, en een regering van 4 wordt gevormd in opvolging van de regering van de "London Rebels" met Pierlot, Spaak, De Vleeschauwer en Gutt.

Met de komst van Pierlot als eerste minister aanvaardden de Britten met tegenzin deze regering.

Koren op de molen - Het bezoek van de Koning aan Hitler

Op 31 mei krijgt de Koning een uitnodiging van Hitler voor een ontmoeting.

De Koning is op zijn hoede maar ziet hierin toch een kans om voor zijn land op te komen en om te kunnen spreken over de toekomst van België.

Hij vroeg of de samenkomst geheim kon plaatsvinden maar op 4 juni antwoordde Hitler dat een incognito ontmoeting voorlopig nog onmogelijk was.

Na de wapenstilstand met Frankrijk, op 26 juni, liet Leopold zijn eis om geheimhouding vallen en stuurde hij zelf verzoek voor een ontmoeting aan Hitler, deze keer met een agenda erbij: de

terugkeer van krijgsgevangenen, van de schatkist en de archieven. Hitler zag op dat ogenblik geen echte rol meer voor een Belgische koning en weigerde het bezoek.

Door een tussenkomst van prinses Marie-José, gehuwd met de Italiaanse kroonprins, werd uiteindelijk toch een meeting georganiseerd die plaats vond op 19 november 1940 in het Berghof bij Berchtesgaden. Leopold wenste volgende punten te bespreken:

- de terugkeer van de Belgische krijgsgevangenen naar België,
- de verbetering van de voorwaarden voor voedselbedeling,
- de mogelijkheid tot behoud van de Belgische onafhankelijkheid in een door Duitsland gedomineerd Europa.

Aanwezig waren Hitler, Leopold III, de Belgische Generaal Van Overstraeten, de Belgisch ambassadeur in Berlijn Jacques Davignon en professor Schmidt, tolk van Hitler.

Hitler deed geen toegevingen.

Wel prees Hitler Leopold omdat hij na 18 dagen wijselijk het verzet had gestaakt.

Tijdens het gesprek en nadien bij thee en taart kreeg de Koning geen kans zijn bekommernissen uit te drukken. Het was Hitler die een monoloog afstak en volgens Schmidt (vermeld in zijn memoires) zou Hitler hebben gesproken over een groter België dat tot aan Calais reikte, een 'herstel van het Bourgondische Rijk', aan de hand van een landkaart, maar alle andere bronnen zeggen daar niets over.

De ontmoeting was uiteindelijk een maat voor niets geweest. Behalve een positief persoonlijk contact was er geen resultaat. Er kwam een vage belofte van een tegenbezoek, maar dit heeft nooit plaats gehad.

Uiteraard lekte de ontmoeting snel uit en de aasgieren in Londen spraken nu over Leopold III als een verrader.

Het huwelijk met Lilian Baels

Lilian Baels was het zesde kind van [Hendrik Baels](#), een [Oostendenaar](#) die het tot minister en in 1933 tot gouverneur van [West-Vlaanderen](#) had gebracht.

Wanneer Lilian koning Leopold voor het eerst heeft ontmoet is niet bekend. Hun wegen moeten elkaar hebben gekruist bij de bezoeken van de Koning aan West-Vlaanderen, als hij naar zijn villa trok in Knokke het Zoute en waar hij graag ging golfen.

Vermoedelijk werd Lilian door de koningin-moeder [Elisabeth](#) geïntroduceerd om de kinderen bezig te houden als de Koning Josephine Charlotte, Boudewijn of Albert meebracht.

Blijkbaar hield Lilian niet alleen de kinderen bezig en werd ze zwanger van Leopold.

Op 6 december 1941 trad Leopold in het huwelijk met Lilian Baels, die de niet officiële titel "Prinses van Retie" kreeg. Reeds op 11 september waren ze in het geheim kerkelijk gehuwd. Kardinaal Jozef Van Roey, de aartsbisschop van Mechelen, had hiermee de Belgische Grondwet overtreden, die een kerkelijk huwelijk verbiedt vóór het burgerlijk huwelijk.

Het nieuws van dit huwelijk werd door het gros van de bevolking slecht onthaald.

De meeste Belgen waren het verlies van hun geliefde Koningin Astrid, omgekomen in 1935 op 29-jarige leeftijd, nog niet vergeten en begrepen deze affaire als een bezoedeling van de erfenis van Astrid.

Toen prins Alexander werd geboren maakte dit het voor de bevolking nog erger.

Het luxelevens van de Koning was eveneens een doorn in het oog van de soldaten. Duizenden onder hen vertoefden dan nog steeds in krijgsgevangenschap.

Had Leopold immers na de capitulatie niet beloofd het lot van zijn soldaten te zullen delen ?

De terugkeer van de regering in 1944

Op 8 september 1944 keerde de regering Pierlot terug uit Londen.

Aangezien de Koning op dat ogenblik nog in krijgsgevangenschap was in Oostenrijk stelt het parlement prins Karel, de broer van de Koning, aan als regent.

Op 12 februari 1945 werd een regering van nationale eenheid onder de leiding van Achille Van Acker gevormd.

Van Acker begon gesprekken om de Koning terug naar België te laten komen maar ondertussen was het politiek testament van de Koning, geschreven in januari 1944, openbaar gemaakt.

Hierin eiste hij excuses van de regering in ballingschap voor de gebeurtenissen van 1940 en waarin hij de verdragen verwierp die zij in Londen gesloten had. Hij vermeldde met geen woord de geallieerden, noch het verzet en de slachtoffers van het naziregime.

Dit werd slecht onthaald, zowel bij de regering als bij de geallieerden.

Onder socialistische druk werd meer en meer geëist dat de Koning troonsafstand zou doen.

De regering Van Acker nam ontslag.

In mei 1945 werd Leopold III in de buurt van Salzburg door het Amerikaanse leger bevrijd. Door de hetze die was ontstaan bleek het echter onmogelijk dat hij naar België kon terugkomen.

Op 1 oktober [1945](#) verhuisde de koninklijke familie naar [Zwitserland](#), waar ze in een grote villa in Pregny-Chambésy bij Genève ging wonen.

In juli 1945 werd een wet goedgekeurd waarbij de onmogelijkheid van de koning om te regeren slechts kon worden beëindigd nadat de verenigde kamers het einde van die onmogelijkheid had vastgesteld. De Koninklijke familie bleef aldus 5 jaar in ballingschap in Zwitserland.

Socialisten, communisten en de meeste liberalen waren tegen de terugkeer. De christendemocraten van de CVP/PSC waren voor.

Tussen 1944 en 1949 volgden tien regeringen elkaar in snel tempo op, zonder tot een akkoord te komen over de rol van Leopold. Dit tot aan de verkiezingen van 1949 toen de CVP/PSC een absolute meerderheid in de Senaat en een absolute meerderheid op één na in de Kamer hadden bereikt.

De christendemocratische premier Gaston Eyskens drukte de door de CVP/PSC al zo lang gewenste volksraadpleging door.

De volksraadpleging

Op 12 maart 1950 trokken de Belgen naar de stembus. Omdat de Belgische grondwet niet voorzag in een procedure voor een volksraadpleging was deze niet bindend, niet voor de regering en evenmin voor het parlement.

De vraag luidde: *"Zijt U de mening toegedaan dat Koning Leopold III de uitoefening van zijn grondwettelijke machten zou hernemen?"*

De uitslag verdeelde de twee gemeenschappen van het land.

2.933.382 stemden voor Leopolds terugkeer (57,68%) en 2.151.881 tegen (42,32%).

De verdeling van de voor- en tegenstemmers was regionaal gekleurd.

In Vlaanderen stemde de meerderheid met 72% voor in alle provincies.

In Wallonië stemde meer dan de helft tegen.

In de provincies Namen en Luxemburg was de meerderheid voor.

De dichtbevolkte geïndustrialiseerde provincies Luik en Henegouwen waren tegen.

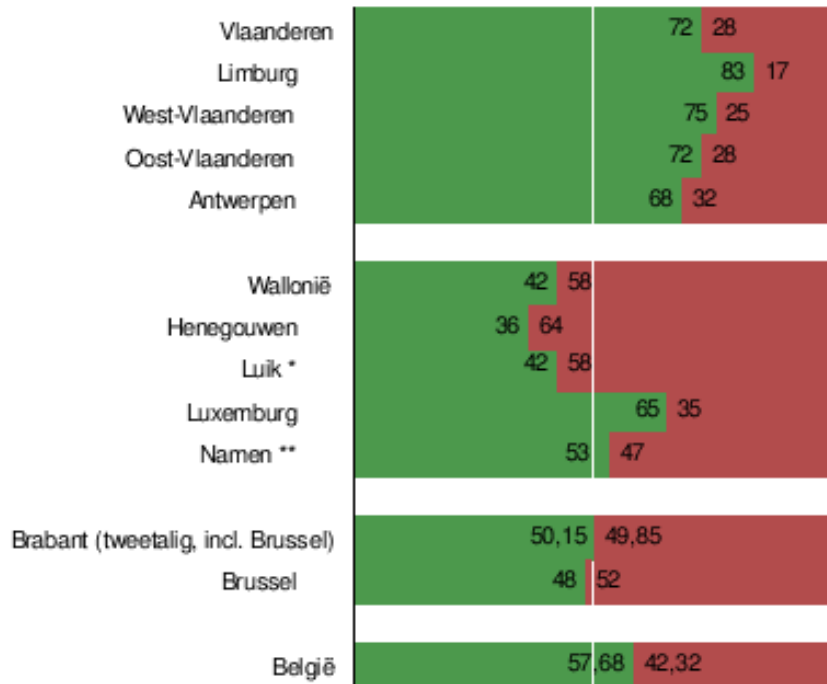
In het arrondissement Brussel (het huidige Brussels Hoofdstedelijk Gewest plus het huidige arrondissement Halle-Vilvoorde) was een kleine meerderheid tegen.

Op provinciaal niveau was in het toenmalige tweetalige Brabant (inclusief Brussel) een nipte meerderheid voor.

De kloof tussen het Vlaamse en Franse landsgedeelte was groot.

Bij de Franstaligen speelde het verschil in behandeling tijdens de oorlogsjaren, waarbij de Duitsers in 1940 de Vlaamse krijgsgevangenen soldaten hadden vrijgelaten terwijl de Walen tot het einde van de oorlog gevangenen bleven, een grote rol.

*Het arrondissement Verviers was in meerderheid voor.

**Het arrondissement Namen was in meerderheid nipt tegen.

Toen Eyskens conform de uitslag van de volksraadpleging de Koning wilde doen terugkeren, stapten de liberale ministers uit de regering, zodat de regering viel en er weer nieuwe verkiezingen werden georganiseerd.

Bij de verkiezingen van 4 juni 1950 behaalde de CVP een absolute meerderheid en de regering Duvieusart I werd gevormd.

Op 20 juli 1950 stelde het parlement het einde vast van de onmogelijkheid tot regeren van Leopold III. Dit betekende het einde van het regentschap. Op 22 juli landde de Koning in België, met de bedoeling zijn koninklijke functies weer op te nemen.

Voor- en tegenstanders kwamen op straat.

Kortrijk 1950

Stakingen en geweld braken uit. Te Grâce-Berleur bij Luik, schoot de rijkswacht drie betogers dood, een vierde stierf nadien. De tegenstanders van Leopold kondigden een mars op Brussel aan voor 1 en 2 augustus.

België stond op de rand van een burgeroorlog.

Troonsafstand

Onder zware politieke druk van de regering Duvieusart I besloot de Koning zijn macht over te dragen aan zijn oudste zoon Boudewijn.

Met de wet van 10 augustus 1950 werd de "Koninklijke prins" Boudewijn tot plaatsvervanger van zijn vader aangesteld en op 11 augustus legde hij de eed af.

De Leopoldisten, die de volksraadpleging vooral in Vlaanderen op beslissende wijze wonnen, voelden zich verraden. Maar de stakingen kwamen tot een eind, de mars op Brussel werd afgelast en de toestand stabiliseerde zich.

Een jaar later, op 16 juli 1951, tekende Leopold zijn troonsafstand en de volgende dag werd Boudewijn beëdigd als vijfde koning der Belgen.

De Koningskwesitie kwam aldus tot een einde.

Leopold III en prinses Lilian bleven met hun gezin, inclusief koning Boudewijn, na zijn aftreden wonen op het kasteel van Laken. Pas na het huwelijk van Boudewijn met Fabiola in december 1960 verhuisden ze naar het domein Argenteuil in Waterloo. Enkel tijdens de begrafenis van Koningin Elisabeth in 1965 verschenen Leopold en Boudewijn nog samen in het openbaar.

Koning Leopold en prinses Lilian van Retie kregen na de oorlog nog twee dochters. Op 25 september 1983 werd hij geopereerd aan het hart, maar hij overleefde de operatie niet.

Hij kreeg een staatsbegrafenis en werd begraven in de Koninklijke Crypte te Laken.

Paul Bruynooghe